

A KATHOLIKUS EGYHÁZKÖZSÉGEK.

AZ 1918. évi októberi forradalom után komolyan jelentkezett az egyház és állam szétválasztásának veszedelme. Károlyi Mihály többször kinyilvánította azt a nézetét, hogy az egyház és az állam különállása az Északamerikai Egyesült-Államok jogrendszere szerint a legideálisabb állapot. De kormányának folyton növekvő radikalizmusa már semmi biztosítékot nem nyújthatott, hogy csak a szeparáció következik. A katolikusok méltán tarthattak a teljes jogfosztástól és kirablástól, ami azután a tanácsköztársaság idején ideiglenesen be is következett. Azért sürgős előkészületeket tettek a védekezés megszervezésére és a katasztrófa bekövetkezése esetén az egyház új életformáinak kiépítésére. Legjobb eszköznek látszott az 1848 óta követelt és sokat megtárgyalt katolikus autonóm szervezetnek életbe léptetése. Ha a politikai viszonyok már nem engedik meg az autonómia törvénybeiktatását, a *via facti* megvalósuló önkormányzati szervezet is igen hasznos lehet.

A püspöki kar egybehívott egy szervező bizottságot, mely az 1870/71. évi és 1897/1902. évi autonómiai kongresszusok munkálatait némileg módosítva és leegyszerűsítve kidolgozta a magyarországi latin és görög szertartású római katolikus egyház országos autonómiájának szervezetét. Erre az egész országban megindult az egyházi autonóm szervezkedés. Egyes egyházmegyékben még az egyházmegyei autonóm képviselőt is megalkották, de ez a képviselő igen rövid életű volt. Megmaradtak azonban sok plébánia területén az egyházközségi önkormányzati szervezetek. Sőt a szörnyű megpróbáltatás napjai után még általánosabb lett az egyházközségi szervezkedés. Nagy lökést adott a mozgalomnak Budapest székesfőváros példája, amelynek plébániáin 1919. július i-én szintén életbe lépték az egyházközségi szervezetek. 1920-ban megvalósult a katolikusok égjük régi kívánsága. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920. július hó 29-én 72.103. sz. a. láttamozott egy katolikus egyházközségi szabályzat-mintát. Amely egyházközségek ezt a szabályzatot elfogadják, nem tartoznak a szabályzatukat a kormánynak külön bemutatni. Ily általános szabályzat-minta láttamozását a magyar püspöki kar már 1906 óta sürgette, hogy az egyházközségi szervezkedést megkönnyítse.

Természetes, hogy a katolikus egyházközségek szervezkedése nagy feltűnést keltett és igen sok jogvitára adott alkalmat. Azelőtt is volt ugyan a katolikus egyházközségeknek képviselőjük: a r. k. iskolaszék, amelynek hatásköréről eléggé bőséges közigazgatási és bírói joggyakorlat fejlődött ki. Az iskolaszékek az 1868: XXXVIII. törvencikk és különösen az 1876: XXVIII. alapján alakultak azokban az egyházközségekben, amelyek r. k. jellegű iskolát fenntartottak. Erdélyben és az erdélyi mintára a szorosabb Magyarországon egyes plébániákon 1867 óta részletes igazgatási szabályzattal bíró autonóm egyházközségi szervezetek működtek, amelyeknek jogszerű fennállását és hatáskörét általánosan elismerték. Amint azonban az egyházközségi szervezkedés általánosabb lett, a helyi hatóságok, a hívek és a

jogászok részéről észrevételek hangzottak el, amelyekkel a jelen értekezés keretében kívánunk foglalkozni.

I. Először is azon a címen kifogásolták az egyházközségek autonóm szervezetét, hogy a római katolikus egyháznak Magyarországon nincsen autonómiája, mint a többi bevett felekezeteknek s így nincsen joga azok mintájára autonóm szervezetet létesíteni. Erre az észrevételre az a köztudomású tény szolgáltatott alkalmat, hogy a magyar katolikusok 1848 óta állandóan sürgetik az autonómiát s már ismételtelen történtek kísérletek a magyar katolikus autonómia törvénybeiktatására, ami azonban mindeddig meg nem történt.

A félreértés eloszlatása végett szükséges a katolikus egyház szervezetének és az autonómia fogalmának helyes ismerete. A katolikus egyház isteni, tehát változhatatlan joga szerint az egyház feje Szent Péter utóda, a római pápa s joghatósággal bíró kormányzó az apostolok utódai, a püspökök, akik a pápával közösségben élnek. A pápán és a püspökökön kívül senkinek másnak, tehát sem a papoknak, sem a világi hívőknek, sem ezek bizonyos testületének vagy összeségének őseredeti joghatósága nincs. Bár a történelem folyamán a pápa primátusán és a püspökök joghatóságán alapuló katolikus egyház szervezete a szükséglet szerint bővült, mégis minden szerv, amely az egyházban valamely jogkört betölt, a pápától vagy a püspököktől nyerte azt. A jogkör ma is a pápában vagy a püspökben gyökerezik s azért azok által visszavonható, módosítható s újraszabályozható. Tehát a katolikus egyházban minden hatalom vagy joghatóság a pápa és a püspökök útján az egyház isteni Alapítójától származik s háramlik tovább.

Az egyházi törvénykönyv felsorolja azokat a szerveket, amelyek az isteni jogon a pápát megillető legfőbb egyházi hatalomban a kánonjog szerint bizonyos mértékben részesednek (218—328 cc.), s azokat a szerveket, amelyek az isteni eredetű püspöki hatalomnak bizonyos mértékben részesei (329—486 cc.). Kánonjogi alapon a pápai legfőbb joghatóság részesei: az általános zsinat, a római szentegyház bíbornokai, az Apostoli Szent-szék kongregációi, törvényszékei és hivatalai, a pápai követek, a pátriárkák, primások, metropoliták, a részleges és tartományi zsinat, az apostoli vikáriusok, prefektusok és adminisztrátorok, a joghatósággal bíró apátok és prelátusok.

Egyházi jogi alapon a püspöki hatalomból részesednek: a koadjutorok és segédpüspökök, az egyházmegyei zsinat, a püspöki általános helynök s az egyházmegyei hatóság hivatalnokai, a káptalan, a káptalani helynök, az esperes, a plébános, a káplán, a templomigazgató.

A 118. kánon kimondja, hogy egyedül az egyházi rendhez tartozók nyerhetnek joghatóságot. Tehát a világi hívők nemcsak az egyház isteni Alapítójától nem kaptak kormányzó hatalmat az egyházban, hanem az egyházjog intézkedése szerint sem nyerhetnek egyházi joghatóságot. S az egyházjog a hatalomról szólva különbséget tesz ugyan az egyházi rend szentségéből fakadó s a kormányzó joghatóság hatalma közt (potestas ordinis et jurisdictionis), de a joghatóságot nem osztja meg abban az értelemben, amelyben Magyarországon az autonómiai mozgalmak megindulása óta azt megosztani szokták, tudniillik nem választja külön a szorosan vett lelki és másrészt a világi természetű ügyekre vonatkozó joghatóságot. Ebből a speciális magyar megkülönböztetésből azt a következtetést vonták le, hogy a világi természetű ügyekre vonatkozó joghatóság a világi híveket is megilleti, vagy azokra legalább is átruházható. Pedig az igazság az, hogy a pápai, illetve a püspöki hatalom bármily természetű egyházi ügyekre

kiterjed s ez a joghatóság csakis a kánonjog által szabott határok között delegálható.

Ismer azonban a kánonjog olyan egyházi munkaköröket, amelyekben az egyházi joghatóság világiak segítségét is igénybe veheti. Így a püspök ama templomok és alapítványok vagyonezelésénél, amelyeknek az egyházjog és az alapítólevél intézkedése folytán külön kezelőjük nincs, világiakat is alkalmazhat (c. 1521. §. 2.) s a lelkész vezetése mellett az egyes egyházak vagyonát kezelő tanácsba — *consilium fabricae ecclesiae* — (1183. can. §. 1.) világiakat is fölvehet. Sőt az 1520. kánon az egyházmegyei vagyonezelő tanácsból — *consilium dioecesanum administrationis bonomul* — sem zárja ki a világiakat. Ezeket a világi vagyonezelő tanácsosokat rendszerint a püspök nevezi ki, vagy valamely a püspök által jóváhagyott statútum szerint történik a kiválasztás. Az egyházi vagyonezelése, bár világiak is közreműködnek, mindig az egyház nevében, tehát a püspök nevében történik. Mivel a templom, a lelkész, a püspök, a papnövelde, a katolikus iskolák s más egyházi intézmények anyagi szükségletei sok helyütt egészben vagy részben, közvetlenül vagy közvetve a hívek adományaiból fedeztetnek: azért az egyházmegyei és templomi vagyonezelő bizottságok az általános egyházjog szellemében és a püspök által megalkotott helyi szabályok értelmében a püspök vagy a püspök által meghatalmazott lelkész vezetése alatt az egyházmegyei, illetve egyházközségi adományok vagy adók kivétele és begyűjtése terén is közreműködhetnek. A világiak segíthetnek a lelkésznek a hitoktatásban (1333. can. z. §.). A püspök megbízásából s annak fennhatósága alatt katolikus iskolákat és intézeteket igazgathatnak, azokra felügyelnek, azokban tanítanak és nevelnek (1382. can.). A társulatokról szóló részben a törvénykönyv 685. kánonja megemlíti, hogy a világi hívek egyesülésének célja a lelki élet tökéletesítése, a jámbor és jótékony célok előmozdítása, az istentisztelet fényének emelése. Tehát mindezekben a munkatereken a világiak támogatása igénybevehető.

A római katolikus autonómia, azaz önkormányzás vagy önrendelkezés valamely országban akkor van meg, ha a katolikus egyház a maga illetékességének jogterületén a saját isteni és történetileg kifejlődött alkotmánya szerint szabadon működhetik. Ezt a szabadságot az egyház isteni Alapítójától kapta s azért a világi hatalomtól rendszerint nem kéri. De az államhatalom azt az egyháznak sokszor kifejezetten is megadja. Magyarországon Szent István az egyház autonómiáját törvénybeiktatja: „*Episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere, gubemare atque dispensare secundum canonum auctoritatem.*“ (II. L. II. c. 2. art.) Szent István az egyház alkotmányának világos ismeretével kifejezetten a püspököket nevezi meg, mint az egyház képviselőit és kormányzóit Magyarországon és szabadságot ad nekik, hogy az egyházi ügyeket a világegyház általános kánonjai s az általuk alkotott helyi szabályok szerint igazgassák. Sőt őket ellátja a szükséges anyagi eszközökkel, királyi hatalmának, vagyis az államhatalomnak, külön oltalmába fogadja, számukra alattvalói részéről tiszteletet és engedelmességet követel s egyes egyházi kötelességeket a királyi dekrétumokba fölvesz. Tehát az első magyar király nemcsak biztosítja az egyház önkormányzati szabadságát, hanem a katolikus vallást államvallássá teszi s püspökeinek állami jogsegélyt nyújt. I. András a pogány visszahatás legyőzése után kontitúdóiban alattvalóinak megparancsolja: „*ut deposito Scythico gentili et ethnico ritu ad veram Jesu Christi fidem redirent, Pontifices et sacerdotum collegia observarent et illis parerent.*“ Szent László alatt a szabolcsi zsinaton vagy országgyűlésen az egyházi és világi rendek kölcsönös egyetértéssel határoznak az egyház javára s Kálmán király (L. I. c. 2.) meghagyja az ispánoknak és világi hatóságoknak, hogy évenként

május 1-én és Szent Mihály nyolcadnapján jelenjenek meg a püspököknél s az egyház javára kötelezővé tesz bizonyos fizetéseket. A püspökök és az államhatalom képviselőinek együttes tanácskozása nem jelentette azt, hogy a világiak maguknak hatalmat vindikáltak az egyházban, amit Kálmán külön dekrétumban határozottan meg is tilt, hanem bizonyítéka annak, hogy az állam karhatalommal is rendelkezésre állt az egyháznak az ő rendeletei végrehajtásában. Nem tartozik jelen tanulmányunk keretébe későbbi törvényeink és rendeleteink ismertetése. Elégséges azt a tényt leszögezni, hogy a magyar királyok és a magyar törvényhozás egészen az 1790/91. évi XXVI. törvénycikk életbeléptéig, amely a protestáns egyházaknak is megadta az autonómiát, az első királyok szellemében egyedül a katolikus egyháznak biztosítottak teljes autonómiát s egyedül ezt támogatták az állami jogsegéllyel. Teljesen lehetetlen az 1790/91. évi országgyűlésről azt föltételezni, hogy a protestáns egyházaknak Magyarországon oly jogot és szabadságot kívánt volna adni, amilyen az ősi államegyháznak nem volt. Azt a támogatást, amelyet a magyar király, mint főkegyúr s az államhatalom az államegyháznak nyújtott, azon a támogatáson felül, amely az 1790/91. évi XXVI. törvénycikk után a protestáns egyházaknak is kijárt, senki sem tekintette állami függőségnek, amely a katolikus egyházat a protestánsokkal szemben hátrányos helyzetbe hozta volna. Sőt ez a többlettámogatás a katolikus egyháznak, mint államegyháznak előnye volt. Az 1848: XX. törvénycikk kimondotta a hazai bevett felekezetek egyenlőségét és viszonyosságát. Megszüntette ugyan a katolikus egyháznak államegyházi jellegét, mert megállapította a jogviszony egyenlőségét az összes bevett felekezetek és az állam, valamint az egyes bevett egyházak között, de nem szüntette meg a katolikus egyház önkormányzati szabadságát s szerzett jogait vagyónához, iskoláihoz és intézményeihez. Sőt az autonómiával bíró protestáns egyházakkal való jogi egyenlőség kimondása kifejezetten is elismeri a katolikus egyház autonóm szabadságát, amit Kossuth Lajos 1849-ben a „Hivatalos Közlöny“ 135. számában a magyar katolikusokhoz intézett fölhívásban nyíltan is elismer. Teljesen téves az a fölfogás, mintha az 1848: XX. törvénycikk a katolikus autonómia jogforrása volna s mintha abból kellene a katolikusoknak azt a jogát levezetni, hogy egyházi ügyeik intézéséhez új szervezetet létesítsenek, nevezetesen egyháziakból és világiakból országos, egyházmegyei, espereskerületi és egyházközségi szervezetet alkossanak bizonyos természetű egyházi feladatokra. Ilyen szervezeteket az egyház Szent István óta bármikor létesíthetett volna Magyarországon. Egyedül egyházi jogi kérdés volt, megalkossa-e, vagy sem. S egészen kétségtelen, hogy az illetékes egyházi hatalom a saját jogterületén s a kánonjog lehetőségein belül szabadon alkothat az egyház új szükségletei szerint újabb szervezetet, mert Szent István óta a mai napig egyetlen magyar törvény nem korlátozta az egyház szabadságát abban, hogy működését a saját területén és saját joga szerint kifejtse. Új magyar törvény tehát nem szükséges, amely az egyháznak autonómiát adjon, neki állami jogsegélyt biztosítson, bizonyos új egyházi szervezeteket megengedjen vagy jóváhagyjon.

A magyar katolikusok nem is azért követelték az autonómiát, hogy alkotmányozó gyűléseket tarthassanak és új szervezeteket alkothassanak, hanem azért, mert az 1848. évi országgyűlés még a katolikus vallás államvallási jellegét megszüntető XX. törvénycikk előtt megalkotta a felelős minisztériumról szóló III. törvénycikket s annak 6. §-ában kimondotta, hogy a király ezentúl az egyházi ügyekben is, amelyeket eddig a kir. kancellária és a helytartótanács útján ellátott, a magyar felelős minisztérium útján gyakorolja a végrehajtó hatalmat. A magyar király pedig, mint egyúttal a római katolikus egyház főkegyura, egyházi ügyekben nemcsak az állami

végrehajtó hatalmat gyakorolta, hanem személyes egyházi privilégiuma alapján a katolikus egyházban igen tág egyházi hatalmat gyakorolt. S az állami végrehajtó' hatalom és a személyes királyi főkegyúri jogkör különbsége a kir. kancellária és a helytartótanács működése idején kifejezésre is jutott, mert a helytartótanács kebelén belül működött az ecclesiastica commissio élén a hercegrímással, másrészt a főkegyúri privilégium személyes volta világosan kitűnt, mert az országos dikasztériumok a király hivatalai voltak.

Bár a törvény 6. §-a a főkegyuraságot nem említi s a 7. §-a csak egy főkegyúri aktusnál követeli meg a miniszteri ellenjegyzést, a felelős kormány a törvény alapján magának vindikálta a jogot, hogy a főkegyúri jogosítványok az ő útján gyakoroltassanak.

A magyar felelős kormány már többé nem a király hivatala, hanem alkotmányos hatósági szerv, amelynek hozzájárulása a királyi aktushoz szükséges. Tehát a főkegyúri hatalmat is korlátozta s annak gyakorlásában résztvesz. Azonkívül az 1848: XX. törvénycikk után nem is katolikus jellegű hatalom. Tehát az egyházban mint idegen szerv gyakorol igen tág hatáskört. Azért a magyar katolikusok a már nem katolikus kormány kezéből a katolikus egyház számára visszakövetelik a kormánynak azt a jogkörét, mert a nélkül a katolikus egyház önkormányzata már nem olyan teljes, mint a protestáns egyházaké. Ez a követelés a katolikus autonómiai mozgalom lényege. Új katolikus szerve a kánonjog szempontjából szükség nincs, hogy a kormány által ellátott egyházi ügyeket átvegye. Ez a jogkör a püspökökét illeti meg. Hogy a katolikusok világiakból és egyháziakból alakuló országos, egyházmegyei, espereskerületi és egyházközségi szervezetekre gondoltak, azt nem a kánonjogi megfontolás, hanem a politikai célszerűség, a protestáns autonómiák és az erdélyi katolikus Státus példája sugallta. A magyar egyház a részben elvesztett autonóm jogkör visszaszerzéséhez s a szerzett jogok megvédéséhez megszerezni óhajtott a világi katolikusok segítségét, amint a protestánsok sajátos alkotmányuk s az erdélyi katolikusok is a Státus szervezete miatt élvezték saját világi híveik politikai támogatását. Azért a püspökök 1848-ban a világi katolikus rendeket óhajtották az autonómia szervezetébe fölvenni, azután pedig a választott katolikus képviselők fölvételére gondoltak.

Bár a katolikus magyar király főkegyúri kiváltsága címén az 1848: III. törvénycikk hivatalos magyarázata csorbát ütött a katolikus autonómián, amelyet mindeddig kiköszörülni nem sikerült: mégis tény, hogy a katolikus egyháznak Magyarországon autonómiája van s a saját jogterületén joga van oly szervezeteket létesíteni, amilyeneket a püspökök jónak látnak. Az egyházközségek alakulását tehát nem lehet kifogásolni azon az egészen téves alapon, hogy a katolikus egyháznak Magyarországon autonómiája nincs.

Egyébként is ez a téves fölfogás csak alacsonyabb közigazgatási hatóságok részéről nyilvánult. A magyar kormányok kifejezetten nem vallották. De a viselkedésük sokakban ezt a téves hitet keltette. Az autonómiáról szóló eddig készült törvényjavaslatok ugyanis e kérdésben kétértelműek.

A kormányok tulajdonképen sohasem akarták a katolikus autonómiának azt a jogkört megadni, amelyet az 1848: III. törvénycikkre hivatkozva a kormány gyakorol, hanem már eddig is meglevő önkormányzati jogokat új fogalmazásban kínáltak s nívumként egyedül a kétharmad világiakból és egyharmad egyháziakból álló új szervezetet hozták. Az indokolásban bevallják, hogy a törvényjavaslat tulajdonképen csak csoportosítja a katolikus egyházat egyébként már megillető jogokat, s nem tagadják az egyház jogát saját szervezetének megalkotásához, mégis kívánják az autonóm szervezetnek vagy legalább főbb elveinek törvénybeiktatását.

A katolikus autonómiai mozgalomban 1867 óta három korszakot

lehet megkülönböztetni. 1867—1902-ig a szervezet megalkotását tekintették az első föladatnak, amelyet a törvény követett volna. Mivel azonban a szervezeti szabályzat magában foglalta a hatáskört, amelyet a király és a kormány megadni nem voltak hajlandók, s mivel a szervezeti szabályzat ellen is sok kifogás merült föl, a törvény elmaradt. Némi szünet után 1910—1917-ig megfordított sorrendben kívántak haladni. Előbb az autonómiai törvényt akarták megalkotni, hogy a szervező kongresszus azután a törvényhez alkalmazkodjék. De miután ez a törekvés sem sikerült, előtérbe nyomult a harmadik fölfogás, amely szerint az autonóm szervezetet, a törvény bevárása nélkül egyszerűen életbe kell léptetni, mert a szervezet majd idővel kiharcolja a megfelelő hatáskört. Ennek a harmadik megoldási módnak kezdettől voltak tekintélyes hívei, akik nemcsak az autonómiai szervezet megalkotásához nem tartották szükségesnek a törvényhozás beavatkozását, de még ahhoz sem, hogy a főkegyúr az ő egyházi jogkörét a katolikus autonóm szervek útján gyakorolja. Az 1848:111. t.-c. 6. §-a szerintük nem rendeli el, hogy a király a főkegyúri jogkört a magyar minisztérium által gyakorolja, hanem azt rendeli, hogy egyházi tárgyokban a végrehajtó hatalmat a magyar minisztérium által gyakorolja. Már pedig a főkegyúri kiváltság nem a végrehajtó hatalom tartozéka, hanem a király egyházi privilégiuma. így magyarázta a törvényt V. Ferdinánd király is, aki a törvény szentesítésekor a főkegyúri hatáskört saját személyének világosan fenntartja. Igazolja e felfogás helyességét a törvény 7. §-a, amely csak az érsekek, püspökök, prépostok és apátok kinevezésénél köti ki a miniszteri ellenjegyzés szükségességét. Ez a szakasz tehát kivételes intézkedést tartalmaz s nem vonatkozik az összes főkegyúri ténykedésekre. A vallás-és közoktatásügyi miniszter tényleg nem is törvény alapján, hanem királyi megbízás folytán működik főkegyúri téren s ezen működéséért nem felelős az országgyűlésnek, hanem egyedül a királynak.

A magyar kormányok természetesen nem szívesen mondtak le a főkegyúri megbízásból eredő hatáskorról s azt nem voltak hajlandók a katolikus autonómiának átengedni. Azért hivatkoztak az 1848: III. t.-c. 6. §-ára, hangsúlyozván a törvény megváltoztatásához újabb törvényhozás szükségességét. Viszont azonban a törvény megváltoztatását elleneztek. De hogy a hangosan követelő katolikus közvéleménynek mégis valamit engedjenek, olyan törvényjavaslatot készítettek, amely azt a hitet kelti, hogy a katolikusok valami új jogot kapnak. Ez a taktikázás elhomályosította a katolikus egyház jogállását Magyarországon s a katolikusokat ki nem elégíthette. Az elégedetlenség és sikertelenség második oka volt, hogy a kormány kieszközölte ugyan ő Felségétől oly értelmű leiratot, hogy a megalkotandó autonómiai szervezetnek meg kell egyeznie a hierarchikus egyházalkotmánnyal s ezt a követelményt a törvényjavaslatba is fölvette, mégis bizonyos szervezeti elveket lerögzített a törvényjavaslatban, aminek folytán a hierarchiát szervező szabadságában megkötötte.

A sok sikerteliségen okulva, a katolikusok a tanácsköztársaság bukása után külön törvény nélkül az 1848: III. t.-c. 6. §-ának helyes magyarázata alapján követelték autonóm kezelésbe a vallás- és közoktatásügyi minisztérium által ellátott főkegyúri hatáskört, mert az interregnum idején a kormány még a királyi megbízásra sem hivatkozhatik. Hogy a kormánytól átveendő hatáskört az egyház hogyan gyakorolja, az kizárólag az egyházra tartozik, amely a maga isteni és kánonjogi alkotmánya szerint szabadon kormányozhatja magát Magyarországon. Egyedül az egyház hierarchiája jogosult megállapítani, szükség van-e valamely új egyházi szervezetre, miképen létesüljön ez s mily hatáskörrel bírjon.

Eddig a magyar katolikusoknak ez a követelése nem teljesült. Sőt

ilyen értelmű ígéretet sem kaptak. Azonban a keresztény és nemzeti alapon álló kormányok minden elődjeiknél világosabban kidomborították azt a tényt, hogy a katolikus egyháznak Magyarországon a magyar keresztény államiság kezdetétől — tehát nem az 1848: XX. törvénycikk s nem is az 1868: Lili. törvénycikk 24. §-a alapján — önkormányzati joga van s ennél fogva törvényhozási fölhatalmazásra szüksége nincs, hogy újabb önkormányzati szervezetet létesítsen. Ezek a szervezetek kormányjövahagyásra sem szorulnak. A kormány az állami felügyelet jogán csak azt igényli, hogy a szervezeti szabályokat az állam érdekei és a fennálló törvények szempontjából megvizsgálja és láttamozza.

LEPOLD ANTAL.

(Befejezése a 3. számban.)